

Abstract: Spiru Haret and the Gorj county

Significant personality of Romanian scientific and political life from the turn of the 20th century, Spiru Haret distinguished himself by introducing modern elements in education and cooperation. His connections with the Gorj county ran deep, materialising in supporting local initiatives from the two fields. Important local figures benefited from his high protection, such as Alexandru Ștefulescu, Vitold Rolla Piekarski, Iuliu Moisil, Dincă Schileru and many others. In return, he also embraced valuable ideas from them and applied them in legislative projects for the Parliament of his time. The illustrious reforming Minister's prodigious activity has not been forgotten by the people of the Gorj county after his premature passing.

Keywords: *Spiru Haret, education reform, Liberal national Party, cooperation, Gorj.*

La cumpăna veacurilor XIX-XX, Gorjul cunoștea, ca de altfel toate județele țării, un evident proces de modernizare manifestat pe toate planurile. Pentru împlinirea sa au acționat un număr important de intelectuali provenind din partea locului, de peste munți, din Transilvania și Banat, sau chiar din zone mai îndepărtate precum: Polonia, Cehia, Austria sau Italia.¹ Aceste idei înnoitoare purtau, între altele și amprenta geniului politic al lui Spiru Haret, personalitate remarcabilă a științei și culturii românești, puternic implicată în modernizarea învățământului din țara noastră, în dezvoltarea și creșterea nivelului material și spiritual al celor mulți, cu deosebire din lumea satului. Legăturile sale cu Gorjul s-au manifestat constant atât prin cunoașterea nemijlocită a realității, cât și prin puternica influența indirectă a modelului său politic și intelectual.

Pentru început, valorificând calitatea sa de ministru al Cultelor, reținem o informație inedită provenind din arhivele centrale, necuprinsă de noi nici măcar în ediția a doua a cărții pe care i-am dedicat-o unui personaj de legendă al Gorjului. Vajnicul parlamentar, Dincă Schileru – despre el este vorba – apărător decenii în șir al intereselor lumii rurale, se implicase cu toate forțele în reconstruirea lăcașului

* Prof. dr., vicepreședinte Societatea de Științe Istorice din România.

¹ Gh. Nichifor, *Intelectualitatea Gorjului și Marea Unire*, Târgu-Jiu, Editura „Alexandru Ștefulescu”, 1995, p. 16-76.

religios de la Locurele, aparținător de Mănăstirea Lainici.² Într-o scrisoare, descoperită de noi recent, se relatează despre dificultățile în care se zbătea biserița, slujită (ca de altfel până în zilele noastre) de un singur călugăr. „În chiliile acelei biserici – scria el – acel călugăr slujește și îngrijește de biserică [sic], care biserică a căzut în ruină, punându-se în lucru cu din ajutoarele adunate de acel călugăr care nu sunt de ajuns.” Se solicita doar pentru refacerea lăcașului un ajutor financiar în valoare de 500 lei.³

Spiru Haret a reacționat prompt și a răspuns, la 11 iunie 1897, ieromonahului Dionisie, viețuitorul acestui așezământ izolat, că i s-au aprobat pentru început 350 lei, „restul vi se va trimite imediat ce veți înainta Ministerului cuvenitele acte justificative, întocmite conform alăturatelor instrucțiuni”.⁴

La solicitarea verbală venită de la aceeași față bisericească, primarul comunei Cartiu, plasa Vulcan, pe teritoriul căreia se afla schitul, s-a deplasat la fața locului confirmând realizarea lucrărilor printr-un proces-verbal înaintat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Concomitent călugărul Dionisie se adresa și Ministerului Agriculturii, Comerțului, Industriei și Domeniilor pentru a i se permite tăierea unei anumite cantități de lemn din pădurile statului în vederea reparării bisericii. Solicitarea fiind acceptată, Spiru Haret era rugat să dispună „cele de cuviință”.⁵

Firească însă, cea mai puternică impresie a lăsat-o Spiru Haret gorjenilor în domeniile învățământ și cooperatie. Încă din 1884 făcea una dintre cele mai fine observații ale sale: „Starea învățământului nostru nu este dezastruoasă! Cauza nu stă atât în lipsa de măsuri, cât în lipsa de sistem și perspectivă.” Dintr-o asemenea idee s-a conturat și a luat naștere „Legea învățământului secundar și superior”, din 1898, concepută în virtutea a cinci principii durabile care pot fi valabile și în zilele noastre: educația – în spiritul unității naționale a neamului, educația patriotică, educația practic-realistă, diversificarea selecției și orientării profesionale și, în fine, educația extrașcolară. A preconizat învățământul primar unitar, secundar obligatoriu, până la 14 ani, prin ciclul inferior de liceu și prin diferite variante de școli profesionale.⁶

Printr-o adresă din 2 septembrie 1898, Prefectura Gorj aducea la cunoștința lui Spiru Haret că direcțiunea Gimnaziului din Târgu-Jiu refuzase înscrierea a 138 elevi din 173 solicitanți, pentru clasa a I-a, motivând că legislația era prea restrictivă. Prefectul I. Carabatescu, susținut de o petiție semnată de peste 100 cetățeni, invoca faptul că exista spațiu pentru cel puțin o clasă paralelă. Ministrul accepta, printr-o rezoluție, această suplimentare de locuri.⁷

² Vezi Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, Andrei Popete-Pătrașcu, *Dinca Schileru – o legendă vie a Gorjului*, Craiova, Editura Sitech, 2012.

³ Direcția Generală a Arhivelor Naționale (în continuare DGAN), fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (MCIP), dos. 286/1897, f. 1.

⁴ *Ibidem*, f. 2.

⁵ *Ibidem*, f. 4-7, 7 verso.

⁶ Gh. Nichifor, *Spiru Haret – o mare personalitate a învățământului românesc*, în „Gorjeanul”, an VI, nr. 1494, din 30 noiembrie 1994, p. 4.

⁷ DGAN, fond MCIP, dos. 402/1898, f. 13-15.

În același an, 1898, în ziua de 4 octombrie, Spiru Haret este prezent la Târgu-Jiu pentru inaugurarea noii clădiri a gimnaziului. Au luat parte oficialități locale, civile și militare și un numeros public, printre care mulți preoți și învățători din oraș și județ.⁸ Cu acest prilej și-au spus cuvântul mai multe personalități, directorul instituției, eminentul profesor năsăudean Iuliu Moisil, arătându-se satisfăcut că „se inaugurează acest palat al culturii tinerelor generații din aceste locuri istorice de la poalele falnicilor Carpați, unde s-a zămislit neamul românesc și de unde au pornit cele mai mărețe idei pentru regenerarea națiunii noastre.”⁹

În continuare primarul liberal al orașului, Titu Frumușanu, a făcut o retrospectivă a învățământului din localitate și a anunțat înființarea Fundației „Th. Dobrescu”, în valoare de 300 lei, pentru elevii săraci. Tot acum tipograful N.D. Miloșescu, aflat în relații excelente cu Spiru Haret, proprietarul Th. Călinescu și deputatul Dincă Schileru au donat câte 100 lei în același scop.¹⁰

Luând cuvântul, ministrul Spiru Haret a subliniat importanța solemnității, amintind că de-a lungul veacurilor țara s-a întărit cu redute și cetăți ca să se apere de primejdiile externe, pe când după 1860, de la Al.I. Cuza „s-a lucrat cu stăruință pe cale scolastică.” Atrăgea atenția că datoria profesorilor nu era numai de a-i învăța carte pe copii, ci de a face din ei buni cetățeni ai României, precum și tineri capabili să ia viața în piept. Mai cu seamă, aici în Târgu-Jiu, unde în fața școlii s-a pus temelie statuii lui Tudor Vladimirescu, datoria profesorilor era cu atât mai mare, în sensul de a inspira copiilor sentimente și trăiri profunde, „astfel ca Gorjul să continue și de aici înainte să fie exemplul patriotismului”.¹¹

La 3 noiembrie 1898, Spiru Haret primea o adresă din partea Institutului Meteorologic Român prin care se comunicau localitățile unde funcționau stațiuni meteorologice deservite de cadre didactice. Se recunoștea calitatea incontestabilă a profesorilor și învățătorilor care aveau în atenție această îndeletnicire și se cerea sprijin pentru ca revizorii școlari să inspecteze cu simț de răspundere și aceste locuri. La Gorj funcționau stațiuni meteorologice la: Tismana, Topești, Vălari, Rugi, Turbați, Moi, Polovragi, Roșia și Săulești.¹²

Sustinerea pe care Spiru Haret o acorda învățământului gorjean este demonstrată și de o adresă prin care prefectul era informat că Ministerul a acordat o subvenție de 4.000 lei Școlii de ceramică din Târgu-Jiu, suplimentar față de cei 2.000 lei obținuți de la buget. Invocându-se Legea învățământului profesional din 1899, care dădea o nouă orientare școlii publice, se aprecia că Școala de ceramică avea toate șansele să se dezvolte, dar numai în condițiile transformării Gimnaziului „Tudor Vladimirescu”, pentru că statul nu putea întreține ambele unități. Pentru aceasta se propunea consultarea de urgență a factorilor locali.¹³

⁸ Raport anual al Gimnaziului Real „Tudor Vladimirescu” din Târgu-Jiu pe anul școlar 1898-1899, Târgu-Jiu, 1899, p. 29-35.

⁹ Apud, N. Mischie, *Gorjul cultural. 1890-1910*, Târgu-Jiu, Editura Rhabon, 2003, p. 117.

¹⁰ „Șezătoarea săteanului”, Bumbăști-Jiu, an I, nr. VII, din octombrie 1898, p. 229.

¹¹ *Ibidem*, p. 230.

¹² DGAN, fond MCIP, dos. 402/1898, f. 47, 47 v., 48.

¹³ *Ibidem*, dos. 713/1901, f. 1.

În răspunsul său, prefectul insista pentru menținerea structurii respective deoarece „*gimnaziul de aici este o binefacere de neprețuit pentru această clasă mijlocie a populației gorjene*”. În el fruntașii satelor, comercianții și micii funcționari găseau sprijin pentru a-și pregăti copiii în profesii din serviciile publice. Se pronunța pentru menținerea ambelor școli, angajându-se să contribuie din partea comunității locale cu jumătate din suma necesară întreținerii lor pentru că „*localitatea are elemente îndestulătoare pentru a popula cu prisos ambele instituții*”.¹⁴

În rezoluția sa, Spiru Haret nota: „*Chiar argumentele dezvoltate ne dovedesc cu prisos inutilitatea gimnaziului. Pentru viitorii comercianți ar trebui o școală comercială, iar nu un gimnaziu; Pentru viitorii meseriași, școala primară și învățământul din școlile de meserii este cu prisos suficient. Cât pentru viitorii primari și notari sătești nu gimnaziul este pepiniera cea potrivită pentru ei, din contră. Cu toate acestea vom lăsa gimnaziul să funcționeze, nu pentru că ar corespunde unei necesități, ci pentru că nu voim ca prin desființarea lui să lăsăm gorjenilor impresia că statul ar avea dorința de a le micșora mijloacele de cultură. Pe de altă parte avem convingerea că prin dezvoltarea învățământului profesional, gimnaziul va deveni în curând inutil și va dispărea de la sine. Este nevoie ca, conform legii, județul și comunitatea să contribuie cu partea ei care privește susținerea școlii de meserii.*”¹⁵

La 4 septembrie 1901, prefectul județului Gorj, I. Carabatescu, se adresează lui Spiru Haret în numele a 102 locuitori din Plasa Novaci-Amaradia, pentru înființarea unei școli elementare de meserii. Se justifica solicitarea cu argumentul existenței din abundență a materiilor prime, îndeosebi lemn, și se invoca disponibilitatea Schitului Crasna de a oferi spații viitoarei instituții de învățământ.¹⁶

La 24 octombrie 1901 Spiru Haret își dădea acordul pentru înființarea unei asemenea școli la Novaci, pentru început în domeniile lemnăriei și rotăriei. Ministrul recomanda în baza constatărilor inspectorului de resort „*ca localul să fie pe proprietatea domnului Nichita Vinereanu, ocupată actualmente de Compania teritorială de jandarmi*”.¹⁷

Disponem și de un raport al specialistului din minister, care vizitase Novaciul și analizase mai multe posibile locații. Chiria, iluminatul, căldura și alte mici furnituri urmau să fie plătite de județ. Aceasta pentru că Nichita Vinăreanu nu accepta schimbarea destinației spațiilor, unde construisese din fonduri proprii câteva anexe (grajd, depozite), iar în apropiere se afla un poligon de exerciții militare.¹⁸

În final, printr-un document din 15 noiembrie 1901, ministerul își comunica acordul ca Școala de meserii Novaci să închirieze un spațiu aparținând lui I.N. Răduțescu, pe o perioadă de trei ani, cu obligația proprietarului de a construi urgent o magazie pentru depozitarea materialelor și a obiectelor confecționate în școală.¹⁹

¹⁴ *Ibidem*, f. 3 și 18.

¹⁵ *Ibidem*, f. 3.

¹⁶ *Ibidem*, f. 4-5.

¹⁷ *Ibidem*, f. 7.

¹⁸ *Ibidem*, f. 9, 11.

¹⁹ *Ibidem*, f. 10.

La Novaci, ministrul i-a aprobat lui Vitold Rolla Piekarski, om de cultură polonez stabilit la Târgu-Jiu, foarte apreciat de acesta, înființarea pe lângă școală a unei secții de jucării din lemn. „*Păcat – susține mai târziu un articol – că nu s-au păstrat specimene de astfel de lucrări, care puteau sta alături cu cele din industria germană, cehoslovacă etc.*”²⁰

Spiru Haret este informat la un moment dat despre existența unui proces de calomnie inițiat de un anume I. Bălănescu împotriva profesorului Iuliu Moisil. Cu acest prilej luăm cunoștință de Regulamentul Gimnaziului „Tudor Vladimirescu”, examinat minuțios de un director din minister, care apreciază că nu își poate da acordul pentru a fi aprobat întrucât era „*prea milităros*”. Se dădeau ca exemple articolele 48 și 49, calificate ca inadmisibile întrucât elevii făceau de gardă în timpul orelor. Aceeași situație pentru articolul 51, ce se referea la operațiunea „*degradării*”, executată în mod solemn în curtea școlii cu evidențierea motivelor și rostirea obligatorie a unui „*discurs*” din partea dirigintei clasei.²¹

Spiru Haret s-a implicat în această dispută, exprimând la 10 decembrie 1901, în scris, refuzul de a aproba regulamentul pentru că: „*este redactat cu cea mai mare neîngrijire*”, „*voiți să introduceți în gimnaziu un fel de organizare militară, cu șefi de școală, șefi și subșefi de clasă*”, „*distragerea unui mare număr de elevi de la studiile lor*” etc. „*Este bine – spune el – a se introduce în școală, printre elevi, sentimentul disciplinei și al ascultării, dar socotim nefolositor și chiar vătămător de a se impune un fel de organizare militărească care să distragă pe elevi de la carte și îi ocupă cu tot felul de corvezi și rapoarte fără folos*”.²² Se încheia cu recomandarea expresă de a nu se mai trimite la minister documente „*așa de neîngrijit redactate, iar pe de altă parte să nu distrageți cumva pe elevi de la cursuri prin măsurile de ordine ce luați în școală*”.²³

Tot din acești ani datează relația specială dintre marele ministru reformator și Alexandru Ștefulescu, dascăl și istoric de prestigiu al Gorjului. Cu susținere atât de înaltă el și-a aprofundat cunoștințele în domeniul slavisticii la Praga și Viena.²⁴ La rândul său l-a sprijinit cu toate forțele și cunoștințele în modernizarea sistemului educațional românesc.

Poate cea mai importantă realizare a istoricului gorjean, pe lângă opera sa impresionantă, este constituirea în 1894, alături de Iuliu Moisil, Aurel Diaconovici și Vitold Rolla Piekarski a Muzeului Gorjului, inițiativă la care au contribuit din start personalități ale vieții științifice și culturale românești precum: Spiru Haret, Gr. Manu, Ludovic Mrazec, Gh. Munteanu-Murgoci și alții.²⁵ Scopul îl preciza în

²⁰ „Arhivele Olteniei”, Craiova, an XVI, nr. 86-88, din iulie-decembrie 1936, p. 36.

²¹ DGAN, fond MCIP, dos. 313/1901, f. 43-48, 51.

²² *Ibidem*, f. 56.

²³ *Ibidem*.

²⁴ B.P. Hașdeu și contemporanii săi români și străini, vol. II, București, Editura Minerva, 1993, p. 238; Cosmin Vilău, *Studiile de slavistică ale lui Alexandru Ștefulescu*, în „Romano-slavica”, București, an XLI, 2006, p. 162.

²⁵ Iuliu Moisil, *Muzeul Gorjului. Jalnica lui istorie*, în „Arhivele Olteniei”, an V, nr. 23, din ianuarie-februarie 1926, p. 11.

„Istoria Târgu-Jiului”: „Pentru a cunoaște de aproape mărețele urme strămoșești, pentru a trăi în mai strânsă legătură cu ele, pentru a arăta că suntem vrednici urmași ai unor așa vestiți străbuni și iarăși pentru ca aceste urme să nu rămână răspândite și uitate pe toată fața și în unghiurile județului nostru, cuibul prin excelență al românismului care nu și-a dezvelit tainicele sale bogății naturale, istorice și arheologice.”²⁶

De-a lungul timpului inedita instituție de cultură a fost vizitată de nume prestigioase ale vremii, inclusiv Spiru Haret, la 5 aprilie 1902.²⁷

Alexandru Ștefulescu a fost revizor școlar între anii 1900-1905. Din documentele de inspecție consultate de noi se desprinde interesul constant pentru bunul mers al școlii, aplicarea unor strategii didactice moderne, cât și pentru activitatea gospodărească și extrașcolară. Recunoaștem în toate acestea spiritul haretismului, exprimat magistral de un alt important reformator al învățământului românesc. „Fiind convins că numai prin cultură se poate merge înainte – spunea despre el dr. C. Angelescu – și simțind curentele democratice ale timpului a pus bazele unei mișcări, ajutat de învățători și de preoți, care avea menirea pe lângă susținerea școlii și o masivă operă extrașcolară.”²⁸

Mijlocul considerat de Spiru Haret, ca având eficiență maximă în pregătirea și perfecționarea activității didactice și extrașcolare au fost cercurile culturale învățătoresci, legalizate la 21 februarie 1902. Anterior acestei date, în martie 1900, cu spiritul său anticipativ, Al. Ștefulescu, prin ordin al Revizoratului Școlar Gorj, anunța că în județ se vor forma cercuri culturale de 10-15 învățători, care se vor întruni în fiecare primă duminică a lunii pe localitățile stabilite, iar în a doua duminică fiecare cerc cultural își derula activitatea în reședința județului sub președinția revizorului școlar sau a unui institutor delegat. Scopul acestor cercuri, în viziunea inițiatorului, era întreit: „lărgirea sferei de cunoștințe a învățătorilor, dobândirea de cunoștințe practice și discuții asupra cărților introduse în școală, căci mulți învățători nu cunosc ce cărți școlare există în țară.”²⁹

Nu știm în ce proporții s-a dezvoltat această inițiativă, dar putem presupune că există o legătură directă între „construcția metodică” de la Târgu-Jiu și măsura adoptată de Spiru Haret. De la Iuliu Moisil aflăm că în celebrele sale caiete, ministrul reformator avea multe elemente preluate din experiența institutorului gorjean și a grupului din jurul său.³⁰

La sfârșitul anului 1901, Alexandru Ștefulescu îl informa pe Spiru Haret despre rezultatele Conferinței generale a învățătorilor și institutorilor desfășurată

²⁶ Alexandru Ștefulescu, *Istoria Târgu-Jiului*, Ediția a II-a, Târgu-Jiu, Tipografia Nicu D. Miloșescu, 1906, p. 328.

²⁷ Gh. Nichifor, *Alexandru Ștefulescu – un destin în slujba istoriei*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2007, p. 65.

²⁸ Dr. C. Angelescu, *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani*, București, Imprimeria „Curentul” SA, 1940, p. 4.

²⁹ Gh. Nichifor, *op. cit.*, p. 112-113.

³⁰ *Ibidem*, p. 114.

între 5-12 aprilie la Târgu-Jiu. Au luat parte 161 de persoane, șase fiind din alte județe, cinci absenți, pentru fiecare enumerându-se motivele. Documentul este un autentic raport, alcătuit într-o desăvârșită manieră profesionistă. „*Conferința – spunea revizorul – care a cuprins și învățături practice, fiind ținută de un om experimentat în ale agriculturii, viticulturii, apiculturii și lăptăriei, a produs o vie mișcare în auditor care a rămas atât de convins încât a luat hotărârea să pună în aplicare cele ce a auzit.*”³¹

În text este relevat exemplul localității Topești, unde asociația economică susținută de învățător a dat „*așa de frumoase rezultate încât procură chiar medicamente sătenilor asociați*”. Se ofereau detalii despre inițiative locale în ceea ce privește grădinăritul brutăria, mașini de stropit viile etc., menționându-se că la conferință participanții au vorbit și despre modul cum se poate combate la sate alcoolismul și luxul la orașe. Acțiunile au cuprins demonstrații de lucru manual. În final s-au stabilit opt învățători merituoși pentru a li se acorda sporul de 10%. Nu au fost ignorate problemele de conducere a școlilor, organizarea bibliotecilor, arhivelor și cantinelor, cercurile culturale etc.³²

Remarcăm minuțiozitatea documentației înaintate de Alexandru Ștefulescu către Spiru Haret: tabel nominal cu date personale, acte justificative pentru absenți, subiectele abordate de fiecare participant și aprecierea acestora prin calificative (foarte bine, bine, prea bine, binișor). De asemenea, a fost redactat un proces verbal al fiecărei zile de lucru cu detalierea dezbaterilor.³³

Un interes aparte se acorda și contribuției participanților din alte județe. De exemplu, Elena Harnagea, institutor la Școala de Băieți nr. 3 din Huși a prezentat comunicarea „*Importanța secolului al XVI-lea sau a Renașterii din punct de vedere pedagogic*”.³⁴

Printr-o altă adresă a Revizoratului școlar Gorj, către MCIP, Alexandru Ștefulescu propunea acordarea medaliei „*Răsplata Muncii*”, clasa a II-a, unor învățători din județ. Regele Carol I a aprobat în final, cu rezoluția lui Spiru Haret, patru din cele șase nominalizări, după cum urmează: George Constantinescu (Ionești), Gheorghe Bărbulescu (Turcenii de Sus), Iacob Pârvulescu (Urdarii de Sus) și Dumitru Popescu (Valea cu Apă).³⁵

Un episod aparte, care ar putea face deliciul presei actuale, îl reprezintă cazul elevului Titi Bălănescu, nimeni altul decât viitorul longeviv primar al Târgu-Jiului și parlamentar de Gorj. Acesta s-a făcut vinovat de mai multe abateri pentru care a fost mutat disciplinar în clasa a III-a a Școlii Comerciale din București. În august 1901, Spiru Haret aproba eliminarea din toate școlile românești pentru că „*în calitate de corespondent din Târgu-Jiu la revistele umoristice din Capitală, și-a*

³¹ DGAN, fond MCIP, dos. 202/1901, f. 1-2.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, f. 10-11.

³⁴ *Ibidem*, f. 144.

³⁵ *Ibidem*, dos. 223/1901, f. 9, 16.

permis în numărul 212, an V, din «Moș Teacă» de la 4 aprilie 1899, să își bată joc de religie, școală și sentimentul național.»³⁶

Detalii cu privire la comportamentul personajului incriminat avem dintr-un document semnat de directorul Iuliu Moisil, prin care Consiliul Profesoral al școlii analiza abaterile disciplinare ale elevilor Bălănescu Matei, Cămărășescu Alexandru și Dumitrescu P. Constantin, cărora li s-a acordat nota 3 la purtare. Ei erau acuzați de comportament huliganic (rupere de mobilier, injurii pe stradă etc.), la care se adaugă și Titi Bălănescu care ar fi scris articole ironice la reviste umoristice. Totodată, într-un tabel era transmisă și situația școlară „sub orice critică” a fiecăruia dintre ei.³⁷

Nu putem neglija rugămintea scrisă a lui I. Bălănescu, din 31 august 1901, prin care i se cerea lui Spiru Haret să fie îngăduitor cu fiul său, considerând că nu el „este autorul celor relatate de directorul Gimnaziului Tudor Vladimirescu.” În viza de pe solicitare, ministrul îi pretinde lui Moisil detalii, la care se primea răspuns pe 21 septembrie 1901. Se preciza că elevul Titi Bălănescu avea o comportare reprobabilă, „foarte cunoscută în oraș”.³⁸

Alexandru Ștefulescu a fost printre primii care a inițiat călătoriile de vacanță, pentru ca slujitorii școlii să cunoască direct realitatea și să le vorbească despre ea elevilor. Mai târziu, Spiru Haret a legiferat această formă de perfecționare extinzând-o și la călătorii peste hotare.

Să notăm prezența ministrului la congresele învățătorilor, la unul dintre acestea, făcând referire la gorjeni, accentuând asupra prezenței dascălilor în băncile populare și cooperativele de consum. „Mișcarea mai consistentă și mai sistematică – spunea el – a început din acea parte binecuvântată care a dat în acest secol pe Tudor Vladimirescu. Acolo, în Gorj, o mână de oameni cu inimă și pricepere s-au pus în fruntea nu numai a mișcării culturale, dar și în fruntea mișcării economice. Ei muncesc cu sârg. Facă toți astfel!”³⁹

Una din ideile lui Spiru Haret, la care revizorul Ștefulescu era chemat să acționeze, viza stabilitatea cadrelor didactice. Prin ordinul 1037/1901, Ministerul solicita o situație cu învățătorii care aveau mai mult de opt kilometri până la școala unde funcționau. Ei urmau să-și închirieze locuință pentru familie, articolul 65 din Legea învățământului pretinzând ca dascălul „să fie statornicit în comuna cu școala, pentru a-și dezvolta tot aici activitatea sa didactică și în afară de școală, fiind exemplu viu prin gospodăria sa în mijlocul sătenilor unde își are școala.”⁴⁰

Pentru început, ministrul era nedumerit de situația celor 71 învățători rurali de la Gorj, notând la un moment dat că i se pare „incredibil ca unii învățători să locuiască la distanțe de 10-20 sau chiar 80 kilometri departe de școală.”⁴¹

³⁶ *Ibidem*, dos. 313/1901, f. 18.

³⁷ *Ibidem*, f. 19.

³⁸ *Ibidem*, f. 24-25.

³⁹ Apud V. Zmeu, *Gheorghe Dumitrescu-Bumbești*, în „Litua. Studii și cercetări”, vol. VIII, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000, p. 319.

⁴⁰ DGAN, fond MCIP, dos. 25/1901, f. 212.

⁴¹ *Ibidem*, f. 213-214, 224.

Că Spiru Haret dorea să imprime un climat de seriozitate în învățământul românesc ne-o demonstrează și faptul că pe raportul revizorului Alexandru Ștefulescu, întocmit cu acest prilej, la 10 ianuarie 1902, se precizau sancțiuni nominale pentru cei care nu respectau restricțiile domiciliului. Astfel, 20 de învățători primeau rețineri din salarii pentru cinci sau zece zile, dacă nu aveau abateri anterioare, și mai mult, mergând până la o lună, pentru cei cu avertismente. În această ultimă situație se găseau I. Stănescu, care preda la Rugi, dar locuia în Stănești și Ilarie Penescu, învățător la Vălari, cu domiciliul în Schela. I se cerea revizorului „*să observe foarte aproape pe I. Stănescu deoarece toate pedepsele i s-au aplicat pentru lipsuri de la școală*”.⁴²

Personalitatea lui Spiru Haret este puternică și adânc ancorată în sufletul miilor de dascăli de pe întreg cuprinsul țării, fiind solicitat sau pur și simplu informat despre situația din învățământ și după plecarea sa temporară din fruntea ministerului. Consemnăm scrisoarea din 14 ianuarie 1906, pe care profesorul C.I. Ștefănescu de la Gimnaziul Târgu-Jiu i-o trimitea. Incidentul relatat și de „*Revista Generală a Învățătorimii*”, din 1 ianuarie 1906, în articolul „*Un caz unic*”, vorbea despre conflictul dintre profesori și directorul Institutului „Anastase Bașotă” din Pomârla. Erau semnalate tot felul de nereguli privind starea disciplinară a profesorilor și elevilor, note, plata salariilor etc. Directorul respectiv lua măsuri abuzive împotriva celor care erau în dezacord cu el, influențând-i până și pe cămătarii care îi împrumutau cu bani pe dascăli, când nu își luau salariile la timp. Profesorul, transferat acum la Târgu-Jiu, povestește cum un asemenea personaj, din Dorohoi, l-a refuzat spunându-i: „*Nu mai dau bani la profesorii din Pomârla!... Nu știu când o să te dea afară domnul director!*”⁴³

Documentul ne dovedește încrederea de care s-a bucurat Spiru Haret în timpul cât a fost ministru, spiritul justițiar de care era animat. Demonstrația acestui comportament ne este ilustrată și de o scrisoare nesemnată, dar care presupunem că îi aparținea, din moment ce face parte din fondul arhivistic ce-i poartă numele. El atrăgea atenția învățătorilor convocați de ministerul conservator pentru o consfătuire la Galați, în vacanța de Crăciun a anului 1905, că „*adevăratul scop este de a face din dascăli instrumente politice și de a se ridica câțiva dintre inițiatorii, cunoscuți prin amestecul lor în politica de partid.*” Fidel reprezentant al intereselor generale ale școlii românești, le mai spunea printre altele, „*că nu pe calea politicii s-au ridicat învățătorii, ci numai printr-o muncă inteligentă și patriotică.*”⁴⁴

Prin 1910, Spiru Haret era solicitat de un anume Petre T. Rădulescu din Mușetești să înființeze o școală de meserii care să-i pregătească „*pe lucrătorii lăptăriilor, șuncărilor și strângătorilor de ouă și de păsări*”. Respectivele domenii întâmpinau mari dificultăți întrucât nu existau „*maeștri pricepuți și anume*

⁴² *Ibidem*, f. 219.

⁴³ *Ibidem*, fond Spiru Haret, dos. 6, f. 138-141.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 84.

pregătiți". Atașat scrisorii îi trimitea un exemplar din ziarul „Epoca”, ce aducea critici neîntemeiate mișcării cooperatiste.⁴⁵

Ultimul mandat al lui Spiru Haret s-a încheiat la 28 decembrie 1910, dar ecourile activității sale cu greu puteau fi estompate. În ziua de 21 mai 1911, la Bălteni, a fost inaugurată Școala Primară „Dincă și Maria Schileru”, construită și utilată pe cheltuială totală a lui Dincă Schileru. În urmă cu mai mulți ani am intrat în posesia actului de donație pe care l-am publicat integral, cu remarcile de rigoare, într-o revistă locală. Între altele, documentul sublinia și susținerea pe care a avut-o de la ministrul reformator care a semnat actul de înființare în 1910.⁴⁶

Legat de același Dincă Schileru, un simbol al acestor meleaguri, vom aminti că Spiru Haret și „deputatul sătenilor” s-au întâlnit și în arena parlamentară, primul aflându-se pe banca ministerială. În ședința din 2 februarie 1904, Comitetul delegaților de secțiuni a prezentat un proiect vizând modificarea unor articole din Legea învățământului primar. Dincă Schileru se asociază deputaților M. Moisescu și I. Hristescu în lansarea inițiativei cu privire la salarizarea maestrelor de lucru manual de la bugetul de stat. *„Este o propunere – susțin ei – pe care o facem în dorința de a vedea pe fetele sătenilor noștri îndrumate cât mai curând posibil pe calea cea bună, pe calea practică și folositoare a învățaturii lucrului manual.”* Ministrul îi îndeamnă pe cei trei (de altfel amendamentul trebuia susținut conform regulamentului de minim șapte deputați) să renunțe la idee întrucât bugetul nu ar putea suporta asemenea cheltuieli. *„Astăzi – declara el – nu ne putem angaja la asemenea cheltuieli, cu atât mai mult că la noi învățământul primar și normal primar e aproape cu totul în sarcina statului, lucru care nu se întâmplă nicăieri aiurea și ar trebui să nu se întâmple nici la noi. Pentru că dacă este un serviciu eminent local este desigur acesta.”*⁴⁷

De multe ori, cum ne demonstrează presa vremii, cu deosebire în anii de după război, ecourile guvernărilor lui Spiru Haret, ale reformelor sale, nu au fost uitate. Institutul gorcean Em. Popescu îl invoca în 1920, spunând: *„Nemuritorul Haret, gândindu-se la necesitatea acestui lucru pentru școlarul devenit adult (deprinderea cititului – n.n.) scrie însuși un regulament pentru înființarea și funcționarea bibliotecilor sătești, câte zece la județ și însărcinează pe prof. Anghel Dumitrescu să alcătuiască o listă de cele mai potrivite cărți. Ideea nu a prins, căci nu s-a putut alege o listă potrivită. S-a schimbat mereu lista, dar, la drept vorbind, nici până acum nu s-a ajuns la noi, la înființarea unei biblioteci anume creată pentru popor, pe înțelesul lui.”*⁴⁸

I. Mateiescu, învățător în Stroești și promotor al mișcării cooperatiste nota și el un an mai târziu: *„Grație muncii dezinteresate a celor doi factori importanți de*

⁴⁵ *Ibidem*, dos. 8, f. 158-159.

⁴⁶ Gh. Nichifor, *Dincă Schileru – cititor de școală gorjeană*, în „Terra Litua”, Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 1997.

⁴⁷ „Monitorul Oficial”, *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 33, din 11 martie 1904, p. 46.

⁴⁸ Em. Popescu, *Contribuțiuni la luminarea poporului*, în „Revista Jiului”, Târgu-Jiu, an I, nr. 6, din 15 decembrie 1920, p. 7.

la sate – preotul și învățătorul – și cu sprijinul și ocrotirea marelui Haret, omul școlii, părintele țărănimii și cel mai înaintat democrat sincer al vremurilor în care a trăit, mișcarea cooperatistă s-a întins și a atras atenția conducătorilor țării care, prin legea băncilor populare din 1903, le organizează, asigurând – prin controlul și sprijinul statului – bunul mers și înflorirea lor.”⁴⁹

Este de reținut că în ziua de 12 decembrie 1932 s-a organizat la Târgu-Jiu, din inițiativa dr. N. Hasnaș, fruntaș al Partidului Național Liberal, acțiuni de comemorare prilejuite de împlinirea a 20 de ani de la trecerea în neființă a marelui ministru reformator. Pentru început a avut loc o întrunire la Clubul Liberal din Târgu-Jiu, unde vorbitorii „au evidențiat întreaga activitate a lui Spiru Haret, în cadrul Partidului Liberal, pe care l-a onorat și întărit”.

Apoi, festivitățile au continuat în amfiteatrul Liceului „Tudor Vladimirescu”, seria cuvântărilor fiind deschisă de Nicolae Hasnaș, care a creionat cadrul economic, social și moral ce domina epoca în care a trăit și a lucrat cel omagiat. El se referă la „starea de robie a țărănimii și exploatarea ce o exercitau asupra ei trusturile arendașești”, elogiind inițiativele lui Spiru Haret în ceea ce privește asociațiile țărănești și băncile populare. „Înțelegând că țara nu-și poate păstra locul printre popoare – spunea medicul gorjean – și nici îndeplini menirea sa istorică, cu o țărănime săracă și neluminată, și-a pus toată puterea de muncă în slujba acestor idealuri prin școală, să dea poporului lumină, iar prin organizațiile capitaliste să-i îmbunătățească starea materială.”⁵⁰

Cunoscându-i bine viața și opera, Nicolae Hasnaș arăta că în acest efort uriaș, Spiru Haret și-a luat alături preoții și învățătorii „considerându-i singurii factori reali de propășire a satelor”. Abia după 20 de ani, crede el, românii își dau seama cât de mult a cunoscut fostul demnitar realitățile „și cât de mare e partea lui de contribuție la redresarea și punerea zăgazurilor, care au permis măcar în parte dezvoltarea normală a țării.”⁵¹

În același sens au luat cuvântul și alte personalități locale precum: prof. C. Mihăilescu, pr. Gr. Prejbeanu, inv. Victor Pătrășcoiu, V. Voiculescu (subinspector la Cooperatie), prof. Th. Gâlcescu, Leonida Georgescu (Camera Agricolă) și alții. Diaconul C. Dănău, directorul Școlii Normale, a făcut propunerea ca această instituție să primească numele lui Spiru Haret.⁵²

* *
*

⁴⁹ I. Mateiescu, *O scurtă privire asupra cooperatiei gorjene*, în „Revista Jiului”, Târgu-Jiu, an I, nr. 11-12, din 9 iunie 1921, p. 11.

⁵⁰ „Gorjanul”, Târgu-Jiu, an IX, nr. 46-47, din 25 decembrie 1932, p. 4.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

Personalitate reprezentativă a vieții politice românești de la cumpăna secolelor XIX-XX, Spiru Haret s-a remarcat prin introducerea unor elemente moderne în învățământ și cooperatie. Legăturile sale cu Gorjul au fost profunde, manifestându-se în susținerea inițiativelor locale din cele două domenii, dar și în sprijinirea Muzeului Județean și a Bisericii. Au beneficiat de înalta sa protecție personalități precum Alexandru Ștefulescu, Vitold Rolla Piekarski, Iuliu Moisil, Dincă Schileru și alții. La rândul său a preluat, cu discernământ, de la aceștia, idei valoroase pe care le-a pus în aplicare în proiectele legislative avansate Parlamentului din vremea sa. Activitatea prodigioasă a ilustrului ministru reformator nu a fost uitată de gorjeni nici după dispariția sa prematură.